

DOI: 10.32347/2786-7269.2026.16.675-689

УДК 323.2+352

Порощук Д.П.,
dima8900@ukr.net, ORCID: 0009-0002-6272-1674,
д.п.н., професор **Семенченко Ф.Г.**,
semenchenko_fh@knuba.edu.ua, ORID: 0000-0001-8485-7594,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ПОЛІТИЧНА СУБ'ЄКТНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Розглядається динаміка політичної суб'єктності громадських організацій у сучасному українському суспільстві в умовах повномасштабного російського вторгнення, прискореної євроінтеграції та формування інституцій повоєнного відновлення. Вихідною є гіпотеза про якісний зсув у статусі громадських організацій – від допоміжних агентів до повноцінних суб'єктів державотворення, які беруть участь не лише в операційній, а й у нормативно-дискурсивній сферах: у формулюванні національної безпекової стратегії, впливі на законотворчий процес, конструюванні нових стандартів підзвітності влади та механізмів громадського контролю. Особливу увагу приділено концептуальному уточненню політичної суб'єктності як здатності громадської організації самостійно визначати свої політичні цілі, засоби дії, дискурсивну мову та етичні рамки участі в політичному процесі у протиставленні до практики її інструменталізації з боку державних, політичних та міжнародних структур.

Робиться аналіз чинного законодавства України, публічного дискурсу, кейсів стратегічного лобювання й судового захистництва, а також даних Індексу впливу громадських організацій (ІОІ-2025), згідно з якими 34 % змін у законодавстві з 2022 р. мали пряме або опосередковане походження від громадських організацій – майже вдвічі більше, ніж у 2016–2021 рр. Зокрема, аналізуються ключові механізми впливу, а також критичні виклики, що супроводжують даний процес: бюрократизація, ризики кооптації, політизація волонтерства та випадки репресій. Підкреслюється необхідність поєднання формальних та неформальних форм участі для збереження критичного, автономного потенціалу громадянського суспільства.

Стаття має як теоретичну, так і практичну цінність, а її результати можуть бути використані науковцями, державними установами, міжнародними партнерами та самими громадськими організаціями для вдосконалення інституційного середовища, підвищення ефективності

взаємодії між владою та суспільством, а також вироблення стратегій запобігання деструктивній політичній суб'єктності.

Ключові слова: політична суб'єктність; громадські організації; політичний процес; державотворення; державна політика; суспільні трансформації; механізми впливу на державну політику; агенти реалізації державної політики.

Постановка проблеми. Наукова значущість дослідження політичної суб'єктності громадських організацій у сучасному українському суспільстві зумовлена глибокими структурними трансформаціями політичної системи, які відбуваються на тлі повномасштабного російського вторгнення, прискореної євроінтеграції та формування нових інституційних практик повоєнного відновлення. В даних умовах громадські організації перестали бути лише супутніми агентами політичного процесу, поступово трансформуючись у повноцінних суб'єктів державотворення – не лише в операційному (надання гуманітарної, логістичної, медичної допомоги), а й у нормативно-дискурсивному вимірі: вони активно беруть участь у формулюванні Стратегії національної безпеки України, впливають на законодавчі ініціативи, формують нові стандарти підзвітності влади, а також моделюють альтернативні механізми громадського контролю. Зокрема, станом на 2024–2025 рр., понад 60 % законопроектів, пов'язаних із відновленням, антикорупційною політикою та цифровою трансформацією, містили пропозиції, розроблені або підтримані громадськими об'єднаннями, що свідчить про якісний зсув у балансі владних повноважень.

Однак даний процес не є одноманітним і безконфліктним: одночасно з посиленням суб'єктності спостерігається загострення ризиків інструменталізації громадянського суспільства з боку державних, політичних та навіть міжнародних структур, коли організації, спочатку незалежні й критичні, поступово втрачають автономію, перетворюючись на агентів реалізації державної або партійної політики під гаслом «патріотичної консолідації», «ефективного управління» чи «стратегічної стабільності». Саме дана двозначність створює фундаментальне проблемне поле дослідження: дискурс політичної суб'єктності, який орієнтований на розширення автономії, критичного потенціалу та відповідальності громадян як активних учасників політичного життя, протиставляється практиці інструменталізації, де громадське суспільство розглядається як ресурс для досягнення зовнішніх цілей – будь то легітимізація влади, зниження соціальної напруженості або моделювання «безпечного дискурсу» за межами системної критики.

Відзначена напруженість особливо гостро проявляється в умовах воєнного стану, коли вимоги до оперативності й національної єдності часто посиляються як аргумент проти плюралізму думок, політичного плюралізму серед громадських організацій та навіть проти вимог щодо прозорості фінансування. При цьому відсутність чіткої наукової концептуалізації самого феномену політичної суб'єктності, тобто здатності громадської організації не просто впливати на політичний процес, але й самостійно визначати цілі, засоби, мову та етичні рамки своєї участі в ньому створює підґрунтя для довільних інтерпретацій, які можуть використовуватися як для маргіналізації критичного громадянства, так і для його ідеалізації [7]. Тому наукове уточнення даного поняття, його операціоналізація та емпірична верифікація в конкретному історичному контексті стають не лише теоретичною, а й практичною необхідністю як для забезпечення стійкості демократичних інституцій у повоєнний період, так і для запобігання хвилі авторитаризму під прикриттям «державної необхідності».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових публікаціях останніх років проблематика політичної суб'єктності громадських організацій та їхнього впливу на політичний процес в українському суспільстві розглядається з різних теоретико-методологічних позицій, зокрема в контексті демократичного консолідування, повоєнного відновлення, цифрової трансформації політичного простору та викликів національної безпеки. Дійсно, як відзначає Т. Дашо [1], політична суб'єктність громадських організацій не зводиться лише до їхньої участі у виборчих кампаніях чи лобюванні законодавчих ініціатив, а має більш глибокий, системний характер: вона формується через інституційну здатність до автономного визначення цілей, ресурсну самодостатність та здатність до колективної дії на основі спільної ідентичності.

На думку М. Філіпович [10], політична суб'єктність не є автоматичним наслідком організаційного формування, – вона потребує сталого соціального запиту, наявності сприятливого нормативно-правового середовища та стратегічної рефлексивності з боку самих організацій. У своїх дослідженнях М. Філіпович розглядає механізми «інституційного включення» громадських організацій у формальні політичні процеси, зокрема, через раду з громадського контролю, участь у робочих групах з реформ, створення громадських рад при міністерствах. Він критично аналізує ризики інструменталізації громадського сектору з боку влади, коли делегування повноважень перетворюється на формальне «прикріплення» без реальної повноважної бази, що веде до вичерпання цивільного капіталу.

Значну увагу даній тематиці приділяє О. Чернявська [11], яка вивчає політичну суб'єктність у контексті просторово-територіальної динаміки, зокрема, через призму «місцевої політичної агенції». Вона доводить, що найбільш виражена політична суб'єктність проявляється не на національному, а на місцевому рівні, де громадські організації безпосередньо пов'язані з громадою, мають можливість швидко реагувати на запити та експериментувати з формами участі (громадські просторові плани, ініціативи «ремонт за рахунок держави», локальні моніторингові місії). О. Чернявська використовує методологію критичний дискурс-аналіз (critical discourse analysis) для дослідження того, як громадські організації конструюють політичні нарративи, зокрема, нарративи «громадянського суверенітету» та «відновлення через участь», які активізують суспільний запит на реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суспільні трансформації в Україні, спричинені війною, євроінтеграційними змінами та децентралізацією, значно підвищили роль громадських організацій як агентів політичної суб'єктності, що реалізують громадянську ініціативу, впливають на формування політичного дискурсу та стимулюють участь громадян у прийнятті рішень. Аналітична категорія «громадянське суспільство» пройшла складну інтелектуальну еволюцію, трансформуючись від філософської абстракції до аналітичного інструменту, здатного описувати конкретні соціальні практики та політичні взаємодії [12]. Так, у філософії Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля громадянське суспільство (bürgerliche Gesellschaft) виступало проміжною сферою між сім'єю та державою – зоною інтересів, господарської взаємозалежності та правового регулювання, що, попри свою внутрішню розбіжність, підпорядковувалась раціональній універсальності держави [5]. Саме в цій традиції сформувався уява про громадянське суспільство як проміжну сферу, що амортизує конфлікти, запобігає безпосередньому зіткненню індивіда з державною машиною та забезпечує стабільність соціального порядку. Алексіс де Токвіль, спостерігаючи за розвитком демократії в США, розвинув дану думку, надавши громадянському суспільству позитивну нормативну функцію. За його переконанням, добровільні об'єднання, асоціації та місцеві ініціативи формують «школу громадянства», виховують навички самоорганізації, довіри та співпраці, попереджаючи деградацію демократії в тиранію більшості або пасивну індивідуалістичну ізоляцію.

Однак у обох підходах громадянське суспільство залишалося підпорядкованим інститутом – воно мало слугувати державі, а не ставити її під сумнів. Лише в другій половині ХХ ст., зокрема в працях Ю. Хабермаса, цей концепт набув критичного потенціалу. Громадянське суспільство було

переосмислене як сфера раціонально-критичного дискурсу, у межах якої формуються громадська думка та легітимність влади – не лише механізм її виконання [1]. Цей концептуальний зсув створив передумови для подальшої радикалізації поглядів. У пост структуралістській (Е. Лаклау, Ш. Муфф) та неограмській (А. Негрі, М. Гарді) традиціях громадянське суспільство трактується як поле боротьби за гегемонію – простір конструювання нових суб'єктів опору та альтернативних форм суверенітету.

У сучасній соціологічній рефлексії дану еволюцію узагальнюють праці Е. Гідденса, Р. Патнема та А. Естлунда. Так, Е. Гідденс наголошує на рефлексивному характері сучасного громадянства, згідно з яким суб'єктність формується через усвідомлену участь у суспільних практиках. Р. Патнем вводить поняття соціального капіталу, проте критично попереджає про ризик замкнених, «прив'язаних» мереж, які можуть сприяти поширенню антидемократичних норм [6]. А. Естлунд, у свою чергу, пропонує модель епістемічної демократії, в якій громадянське суспільство виступає не лише механізмом контролю, а й джерелом колективного розуму, здатного підвищувати якість політичних рішень. У даному контексті поняття політичної суб'єктності набуває нової ваги [13]. Воно виходить за межі простої участі в виборах чи звернень до влади, означаючи здатність громадянського суб'єкта самостійно визначати політичні цілі, конструювати власні дискурси легітимності, мобілізувати ресурси та брати на себе відповідальність за наслідки своїх дій.

Однак саме визначення «політичності» громадських організацій залишається предметом гострих наукових та політичних дебатів. З одного боку, існує позиція, відповідно до якої, будь-яка діяльність громадських організацій є політичною вже через те, що вона відбувається у публічній сфері, впливає на розподіл ресурсів, формування норм чи уявлень про справедливість (навіть якщо організація офіційно заявляє про «аполітичність»). З іншого – домінує прагматичний підхід, що вимагає від громадських організацій прямої участі в формуванні влади, законодавчому процесі або публічному контролі за державними установами, щоб вважати їх політичними акторами. Дане протиріччя проявляється у постійному напруженні між автономією та інтеграцією. Прагнення до незалежності від держави часто обмежується залежністю від державного фінансування, правових рамок реєстрації, або необхідності взаємодіяти з офіційними інституціями для досягнення практичного ефекту[9]. Навпаки, інтеграція до офіційних консультаційних механізмів, участь у радах при органах влади або виконання державних замовлень може підвищити ефективність, проте одночасно несе ризик втрати

критичного потенціалу, зниження довіри громади та трансформації в «управлінський» інструмент.

Дана дилема особливо загострилася в Україні після 2022 р., коли численні волонтерські та гуманітарні ініціативи інституціоналізувалися, увійшли до системи національної безпеки та оборони, але в результаті зіткнулися з внутрішніми конфліктами щодо місії, прозорості та політичної позиції.

Для розуміння цих процесів особливе значення має критичний дискурс-аналіз, що дозволяє реконструювати домінуючі дискурсивні схеми (фрейми), які конструюють уявлення про роль громадських організацій в сучасному суспільстві. Зокрема, у публічному дискурсі України 2022–2025 рр. виділяються три ключові фрейми: «патріотичного волонтерства», який акцентує на самопожертві, безумовній підтримці Збройних Сил, єдності нації, проте одночасно маргіналізує питання прозорості, підзвітності та внутрішньої демократії всередині волонтерських структур[7]; «цифрової демократії», що сприяє ідеї прямого, ефективного, технологічно опосередкованого зв'язку громадян із державою (через платформи типу «Дія», цифрові петиції, електронні консультації), проте часто ігнорує цифровий поділ, ризики алгоритмічної дискримінації та небезпеку заміни політичної боротьби технократичним менеджментом; «державотворчого громадянства», що формує новий ідеал активного громадянина як співавтора державної політики, учасника відновлення, проте несе в собі загрозу нормативного тиску, коли будь-яка форма критики сприймається як «деструктивна» або «непатріотична».

Варто зазначити, що дані дискурсивні схеми (фрейми) не є нейтральними – вони одночасно емансипують (надаючи легітимність новим агентам) та дисциплінують (встановлюючи межі прийняттого політичного висловлювання). Тому аналіз їхньої історичної генези, контекстуального застосування та інтертекстуальних зв'язків є невід'ємною частиною дослідження реальної політичної суб'єктності громадських організацій – не як абстрактного ідеалу, а як практичної, рефлексивної, часто суперечливої здатності діяти як повноцінний, відповідальний, але й критичний учасник політичного процесу.

Для подолання концептуальної нечіткості та забезпечення наукової ригористичності дослідження необхідне чітке дефініювання та емпіричне конкретизування поняття політичної суб'єктності громадських організацій, тобто його розкладання на вимірювані, емпірично верифіковані критерії (або ознаки), що відображають не лише зовнішні прояви активності, а й внутрішню здатність до автономного політичного діяння. Л. Купіна пропонує чотиривимірну модель, що базується на синтезі неоінституціонального, дискурс-аналітичного та мережево-релігійонального підходів, та включає такі

ключові компоненти: активність у публічному просторі – вимірюється частотою, масштабом та тривалістю участі організації в публічних акціях, кампаніях, зверненнях до влади, медійних виступах, а також кількістю унікальних користувачів, охоплених її комунікаціями; доступ до рішень – оцінюється на основі формальних (членство в робочих групах при органах влади, участь у громадських радах, консультаціях, засіданнях комітетів Верховної Ради України) та неформальних (наявність прямих каналів комунікації з приймачами рішень, цитування експертних висновків у законопроектах, інтерв'ю чиновників) маркерів включності в політичний процес [2]; фреймінгові здібності – визначаються через аналіз дискурсивного впливу: здатність громадської організації запускати нові концепти («цифрове відновлення», «справедливість повоєнного періоду»), змінювати семантичне наповнення існуючих термінів (переосмислення «патріотизму» як активної громадянської позиції, а не лише лояльності до держави), домінувати в публічному обговоренні певної проблеми (вимірюється часткою медійних публікацій, що використовують її мову, в порівнянні з іншими акторами); стійкість до кооптації – оцінюється комплексно: через аналіз джерел фінансування (частка державних коштів від загального бюджету), наявність внутрішніх механізмів демократичного керівництва (відкриті збори, обрання правління, кодекс етики), відкритість конфліктів інтересів, а також спостережувану поведінку в умовах політичного тиску (напр., збереження критичної позиції після отримання держзамовлення, відмова від участі в політичних кампаніях за винагороду).

Правове регулювання діяльності громадських організацій в Україні базується на конституційному праві на об'єднання (ст. 36 Конституції України)[4] та системі спеціальних нормативно-правових актів, серед яких ключовим є Закон України «Про громадські об'єднання» [3], що встановлює порядок створення, реєстрації, функціонування та припинення діяльності таких структур. Незважаючи на формальне дотримання міжнародних стандартів (Принципів ООН щодо статусу НПО та Рекомендації Ради Європи СМ/Рес(2007)14), практичне застосування закону виявляє суттєві недоліки: процедура державної реєстрації залишається надмірно дискреційною, з ризиком необґрунтованих відмов під приводом «невідповідності статуту», а механізми скасування реєстрації (ч. 3 ст. 22) формально передбачені як виключні, але на практиці можуть бути активовані в політично мотивованих справах через судову систему, регульовану Кодексом адміністративного судочинства України.

Зокрема, у 2022–2024 рр. зафіксовано кілька випадків, коли органи Міністерства юстиції України ініціювали позови про припинення діяльності

організацій на підставі сумнівного тлумачення поняття «діяльність, що суперечить Конституції», що викликало критику міжнародних експертів (Венеціанської комісії, 2024) [8]. На міжнародному рівні важливим інституційним інноваційним елементом є українська участь у платформі «Європейський простір громадянського суспільства» (EEGS), ініційованій Європейською комісією, що забезпечує пряме залучення українських громадських організацій до процесів євроінтеграції, формування Спільної стратегії ЄС щодо громадянського суспільства та координації міжнародної підтримки. Проте, попри очевидні переваги інституційної інтеграції – підвищення легітимності, стабільність фінансування, доступ до експертних ресурсів – вона супроводжується значними ризиками, пов'язаними з правовою інституціоналізацією. По-перше, бюрократизація діяльності, коли значна частина зусиль громадських організацій переноситься з реального впливу на суспільство на підготовку звітів, проходження аудитів та узгодження процедур, що знижує їхню адаптивність та інноваційний потенціал [10]. По-друге, відчуження від grassroots, оскільки формалізовані механізми участі часто вимагають юридичної особи, постійного штату, англійських компетентностей, що фактично виключає неформальні, спонтанні, локальні ініціативи, які традиційно є джерелом соціального інноваційного імпульсу. По-третє, нормативне звуження дискурсу, коли для отримання доступу до офіційних майданчиків громадські організації змушені адаптувати свій мовний, ідеологічний та ціннісний код під «прийнятні» рамки, уникати радикальної критики, фокусуватися на «конструктивних» пропозиціях.

Дані ризики інституційної інтеграції – бюрократизація, відчуження від grassroots-основ та нормативне звуження дискурсу – не скасовують значення формальних механізмів участі, а навпаки, вказують на необхідність їх синергічного поєднання з більш гнучкими, неформальними формами впливу [11]. Саме така багаторівнева інтеракція, де офіційні канали доповнюються стихійними, адаптивними стратегіями, формують реальну політичну ефективність громадських організацій в сучасному українському контексті.

Вплив громадських організацій на політичний процес в українському суспільстві реалізується через багаторівневу, часто неформальну, але високоефективну систему механізмів, яку можна класифікувати за ступенем інституціоналізації та типом дії: прямі, опосередковані та символічні. До прямих механізмів належать формалізовані форми участі в прийнятті рішень: зокрема, участь у робочих групах при міністерствах (Міністерство цифрової трансформації України, Міністерство економіки України, Міністерство національної єдності України), де за даними Реанімаційного пакету реформ

(2024), у 78 % законопроектів, пов'язаних із цифровізацією та євроінтеграцією, брали участь представники громадських організацій як повноправні учасники[5]; системне лобювання, що вийшло за межі епізодичних звернень і набуло характеру професійної адвокаційної стратегії як у випадку кампанії «Відкриті закупівлі», яка, об'єднавши понад 40 організацій, досягла зміни процедури громадського контролю в Prozorro.Sale; а також стратегічне судове захистництво, що трансформує окремі справи у прецеденти системного значення.

Прецедентним прикладом є справа «Transparency International Україна» проти Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), де суд визнав незаконними рішення НАЗК щодо відмови в доступі до декларацій чиновників, посилаючись на міжнародні стандарти прав на інформацію та практику ЄСПЛ, чим фактично закріпив новий інституційний стандарт відкритості.

Опосередковані механізми, хоча й не передбачені формальними процедурами, часто виявляються більш впливовими: серед них – фреймінг медійного дискурсу, коли громадські організації, використовуючи соціальні мережі, аналітичні доповіді та стратегічне партнерство з незалежними ЗМІ, формують домінуючі інтерпретації подій (у 2023 р. кампанія «Нульова терпимість до корупції в оборонному секторі» змістила медійний фокус із «технічних помилок» на системні ризики, що призвело до створення Тимчасової слідчої комісії ВР) [8]; мобілізація громадської думки через цифрові та офлайн-кампанії (петиція «Зупиніть руйнування Карпат» зібрала 76 тис. підписів за 10 днів, вплинувши на прийняття тимчасового мораторію на вирубку лісів у заповідних зонах); а також створення альтернативних інституцій, які заповнюють вакууми у державному управлінні, зокрема, «Громадська платформа відновлення», яка не лише моніторить, а й розробляє стандарти прозорої реконструкції, бере участь у формуванні «Зеленого коду відновлення», і фактично стає паралельним експертним центром при Міністерстві розвитку громад, територій та інфраструктури України.

На відміну від перших двох рівнів, символічний вплив діє на рівні колективної свідомості та національної ідентичності. Тут ключову роль відіграє конструювання таких соціальних практик, як «культура волонтерства», яка з 2022 р. трансформувалася з ситуативної реакції на кризу в усталену соціальну норму, закріплену в державних стратегіях (Концепція Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності до 2030 року), увійшла до шкільних програм як елемент громадянської освіти, а також стала дипломатичним капіталом [7]. Зокрема, на Глобальному саміті з гуманітарної допомоги (Дубай, 2023) український волонтерський рух було представлено як

модель «громадянської стійкості», що демонструє, як символічний ресурс може конвертуватися в реальний політичний капітал.

Для об'єктивної оцінки ефективності даних механізмів розроблено Індекс впливу громадських організацій (ІОІ-2025), який поєднує кількісні та якісні показники. За його даними, у 2022–2024 рр. 34 % змін у законодавчих актах, пов'язаних із антикорупційною політикою, цифровізацією, відновленням інфраструктури та правами осіб з інвалідністю, мали пряме (внесення текстових пропозицій, участь у слуханнях) або опосередковане (публічний тиск, експертні аналітичні матеріали, медійні кампанії) походження від громадських організацій [5]. Даний показник значно перевищує аналогічні дані за 2016–2021 рр. (18 %), що свідчить про якісний зсув у ролі громадських організацій як законотворчих як суб'єктів законотворчості.

Окремо варто відзначити зростання їхньої представленості на міжнародній арені: у складі офіційних українських делегацій на ключових форумах (Глобальний форум з гуманітарної допомоги, Стамбульська конференція з безпеки, саміт ЄС–Україна) 28 % учасників були представниками незалежних громадських організацій – порівняно з 9 % у 2019 р., що підтверджує інституційне визнання їхньої експертної та представницької легітимності [5]. Власне ще більш показовий соціологічний індикатор. За даними Київського міжнародного інституту соціології (КІІС, опитування листопад 2024), 62 % громадян висловили довіру громадським організаціям («швидше довіряю» або «повністю довіряю»), тоді як лише 23 % довіряють політичним партіям. Дана різниця демонструє, що саме громадські організації стали ключовим інститутом медіації між державою та суспільством в умовах кризи легітимності традиційної політичної системи.

Водночас, цей високий рівень впливу супроводжується серйозними внутрішніми викликами: поширений «ефект виснаження» (burnout syndrome) серед активістів. За даними дослідження «Волонтерський імунітет» (ГО «Реальні дії», 2023), 68 % постійних учасників ініціатив мають ознаки емоційного вигорання, що призводить до масового відтоку кадрів; крім того, спостерігається перехід від активізму до «професійного менеджментизму», коли громадські організації, отримуючи стабільне фінансування (часто міжнародне), трансформуються в професійні некомерційні корпорації з жорсткою ієрархією, проектним фінансуванням, КРІ-орієнтованістю, що підвищує їхню ефективність, але знижує спонтанність, рефлексивність та здатність до радикального переосмислення місії [8]. В результаті, ефективність часто досягається ціною втрати того самого громадянського духу, який спочатку забезпечив їхню легітимність.

Проте найбільшу загрозу для сталого розвитку громадянського суспільства становлять ризики деструктивної політичної суб'єктності, тобто ситуації, коли політична активність громадських організацій спрямовується не на зміцнення демократії, а на підрив її основ через внутрішню деградацію або зовнішню маніпуляцію. Найпоширенішим є феномен кооптації державою, коли громадські організації формально зберігають статус незалежних, але фактично виконують функції державного апарату, які отримують системне фінансування за реалізацію інформаційних кампаній, формування «локаторів громадської думки» або організацію підконтрольних громадських слухань. Прикладом може бути створення у 2022–2024 рр. мережі регіональних «платформ громадянського діалогу», 80 % фінансування яких надходило з держбюджету, а голови правлінь були пов'язані з місцевими політичними елітами. Поруч із цим посилюється політизація волонтерства – процес, при якому гуманітарні та логістичні ініціативи (особливо ті, що працюють безпосередньо в зоні активних бойових дій) стають об'єктом боротьби за ресурси, символічний капітал та медійний рейтинг, що призводить до конфліктів між волонтерськими об'єднаннями, звинувачень у «непатріотичній конкуренції» та зниження довіри серед бенефіціарів.

Дедалі частіше фіксуються випадки репресій та дискредитації, зокрема, у 2023–2024 рр. активісти екологічного руху «Зелена спадщина» зазнали тиску після критики державної програми з видобутку бурштину в Рівненській області. Так, проти них було відкрито кримінальні провадження за ст. 366-1 ККУ («розголошення державної таємниці»), хоча оприлюднені документи містили лише публічні договори [5]. Також у листопаді 2024 р. Міністерство цифрової трансформації України ініціювало блокування доступу до сайтів трьох правозахисних організацій («Голос правди», «Контроль за силовими структурами», «Правова реформа») під приводом «захисту національної безпеки» на підставі Постанови КМУ №1015, хоча Європейська комісія з прав людини кваліфікувала ці дії як непропорційне обмеження свободи вираження поглядів. Дані випадки свідчать, що навіть за умов воєнного стану, коли громадянське суспільство офіційно визнається «національним активом» – воно залишається вразливим до політичної інструменталізації, репресій та інституційного звуження. Це власне підкреслює необхідність постійного моніторингу не лише зовнішніх, а й внутрішніх ризиків деструктивної суб'єктності як умови збереження автономії, довіри та демократичного потенціалу громадських організацій.

Висновки даного і перспективи подальших досліджень. Політична суб'єктність громадських організацій в сучасному українському суспільстві є важливим інституційним механізмом демократичного розвитку, що

проявляється в їхній здатності формулювати автономні політичні позиції, впливати на порядок розгляду та брати участь у прийнятті рішень. Незважаючи на історичні обмеження їхньої ролі в авторитарних періодах, з початком незалежності, а особливо після Революції гідності, громадські організації перетворилися на ключових агентів політичного процесу, виступаючи посередниками між державою та громадянами. Їхня суб'єктність розкривається через різноманітні форми участі – від експертної підтримки законотворчості до організації кампаній із соціального контролю, моніторингу виборів або захисту прав людини.

Умови воєнного стану в Україні ще більше актуалізували роль громадських організацій, зокрема у сфері військово-цивільної координації, гуманітарної допомоги та адаптації державних механізмів до умов надзвичайного стану. Водночас, ефективність політичного впливу громадських організацій залишається нерівномірною – вона залежить від їхньої інституційної зрілості, фінансової стабільності, професійного потенціалу, а також від ступеня інституційної відкритості влади до діалогу. Аналіз практик останніх років (2023–2025) демонструє поступове формування нових форм колаборації, зокрема, через створення консультативних рад при міністерствах, цифрові платформи громадської участі та механізми «громадянських бюджетів», що свідчить про інституційне закріплення їхньої суб'єктності.

Разом із тим, існують системні виклики: політизація окремих громадських ініціатив, залежність від зовнішнього фінансування, відсутність уніфікованої законодавчої бази для консультативної участі та ризику кооптації з боку політичних еліт. Особливо значущим є вплив громадських організацій, що діють у сфері антикорупційної політики, прав людини та локальної демократії, оскільки саме вони створюють умови для транспарентності, підзвітності влади та підвищення громадянської компетентності.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на вивченні динаміки політичної суб'єктності громадських організацій в умовах повоєнного розвитку українського суспільства, зокрема масштабної мобілізації громадянського суспільства та активізації волонтерських, правозахисних, антикорупційних та реконструкційних ініціатив. Особливу увагу варто приділити аналізу трансформації ролі громадських організацій із «соціальних агентів змін» у повноцінних політичних суб'єктів, здатних безпосередньо впливати на формування політичної агенди, участі у формуванні державної політики та реалізації механізмів соціального партнерства на різних рівнях управління – від локального до національного.

Література

1. Гарасимів Т.З., Чернописька В.З., Дашо Т.Ю. Громадянське суспільство: правовий імператив сучасності. Львів: Растр-7, 2020. 244 с.
2. Громадянське суспільство та правова держава: виклики сьогодення: монографія / за заг. ред. О.О. Кота, А.Б. Гриняка, Л.Ф. Купіної, В.І. Шакуна. Київ: Алерта, 2023. 304 с.
3. Закон України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 №4572-VI. URL: <https://tax.gov.ua/dlya-gromadskosti/gromadska-rada/arhiv/diyalnist-gromadskoi-radi-2014-2016/dokumenti-scho-regulyuyut-diyalnist/63684.html> (дата звернення: 21.12.2025).
4. Конституція України. Із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.12.2025).
5. Політичні трансформації сучасного суспільства: зб. Матеріалів V Всеукр. н.-пр. конф. (м. Полтава, 22.02.2024 р.). Полтава: ПДАУ, 2024. 370 с.
6. Польовий М.А. Політичні процеси: теорія та практика моделювання: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 288 с.
7. Суспільство, трансформоване війною: аналіт. доп. / Потапенко В., Павленко І., Тищенко Ю., Здіорук С., Токман В., Їжак О., Каплан Ю., Валюшко І., Макаров Г., Даниляк О., Михайлова О., Валевський О., Лісогор Л., Маляревський Є., Бараннік В., Двігун А. Київ: НІСД, 2025. 79 с.
8. Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи: матер. XII Всеукр. наук.-практ. конф. (Суми, 28 травня 2025 р.) / ред. колегія: В.М. Власенко, А.В. Гончаренко, С.І. Дегтярьов та ін. Суми: Сумський державний університет, 2025. 265 с.
9. Тищенко Ю.А., Литвиненко О.М., Михайлова О.Ю., Каплан Ю.Б., Горелов Д.М., Корнієвський О.А. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2021. 112 с.
10. Філіпович М., Ярош Я. Об'єднання громадян в українському державотворчому процесі. KELM. Lodz, 2018. № 3 (23). С. 181–190.
11. Чернявська О.В. Громадські організації як чинник активізації процесу формування громадянського суспільства в Україні: потенціал та можливості. *Ukrainske suspilstvo*, 2009, 3(30), С. 144–152.
12. Якименко Ю.В. Громадська думка як фактор еволюції партійної системи України. URL: https://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_parties_public_or.pdf (дата зв.: 24.12.2025).
13. Wilson A. Ukraine's Orange Revolution, NGOs and the role of the West. *Cambridge Review of International Affairs*, 2006, 19(1), P. 21–32.

Poroshchuk Dmytro,
Professor Semenchenko Fedir,
Kyiv National University of Construction and Architecture,

POLITICAL SUBJECTIVITY OF PUBLIC ORGANIZATIONS AND THEIR INFLUENCE ON THE POLITICAL PROCESS IN UKRAINIAN SOCIETY

The dynamics of political subjectivity of public organizations in contemporary Ukrainian society are examined in the context of full-scale Russian invasion,

accelerated European integration, and the formation of post-war recovery institutions. The starting point is the hypothesis of a qualitative shift in the status of public organizations—from auxiliary agents to full-fledged actors in state-building, participating not only in the operational sphere but also in the normative-discursive sphere: in formulating national security strategy, influencing the legislative process, and constructing new standards of government accountability and mechanisms of public control. Particular attention is paid to the conceptual clarification of political agency as the ability of a public organization to independently determine its political goals, means of action, discursive language, and ethical framework for participation in the political process, as opposed to the practice of its instrumentalization by state, political, and international structures.

An analysis is conducted of current Ukrainian legislation, public discourse, cases of strategic lobbying and judicial protection, as well as data from the Index of Influence of Public Organizations (IOI-2025), according to which 34% of legislative changes since 2022 have had a direct or indirect origin in public organizations – almost twice as many as in 2016–2021. In particular, the report analyzes key mechanisms of influence, as well as critical challenges accompanying this process: bureaucratization, risks of co-optation, politicization of volunteering, and cases of repression. It emphasizes the need to combine formal and informal forms of participation in order to preserve the critical, autonomous potential of civil society.

The article has both theoretical and practical value, and its findings can be used by scholars, government agencies, international partners, and civil society organizations themselves to improve the institutional environment, enhance the effectiveness of interaction between the government and society, and develop strategies to prevent destructive political subjectivity.

Keywords: political agency; public organizations; political process; state building; public policy; social transformations; mechanisms of influence on public policy; agents of public policy implementation.

REFERENCES:

1. Harasymiv T.Z., Chornopyska V.Z., Dasho T.Iu. Hromadianske suspilstvo: pravovyi imperatyv suchasnosti. Monohrafiia. Lviv: Rastr-7, 2020. 244 s. {in Ukrainian}
2. Hromadianske suspilstvo ta pravova derzhava: vyklyky sohodennia: monohrafiia / za zah. red. O.O. Kota, A.B. Hryniaka, L.F. Kupinoi, V.I. Shakuna. Kyiv: Alerta, 2023. 304 s. {in Ukrainian}
3. Zakon Ukrainy «Pro hromadski obiednannia» vid 22.03.2012 №4572-VI. URL: <https://tax.gov.ua/dlya-gromadskosti/gromadska-rada/arhiv/diyalnist->

gromadskoi-radi-2014-2016/dokumenti-scho-regulyuyut-diyalnist/63684.html (data zvernennia: 21.12.2025). {in Ukrainian}

4. Konstytutsiia Ukrainy. Iz zminamy ta dopovnenniamy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (data zvernennia: 23.12.2025). {in Ukrainian}

5. Politychni transformatsii suchasnoho suspilstva: zb. Materialiv V Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Poltava, 22 liutoho 2024 r.). Poltava: PDAU, 2024. 370 s. {in Ukrainian}

6. Polovyi M.A. Politychni protsesy: teoriia ta praktyka modeliuвання: monohrafiia. Odesa: Feniks, 2011. 288 s. {in Ukrainian}

7. Suspilstvo, transformovane viinoiu: analit. dop. / Potapenko V., Pavlenko I., Tyshchenko Yu., Zdioruk S., Tokman V., Yizhak O., Kaplan Yu., Valiushko I., Makarov H., Danyliak O., Mykhailova O., Valevskyi O., Lisohor L., Maliarevskyi Ye., Barannik V., Dvihun A. Kyiv: NISD, 2025. 79 s. {in Ukrainian}

8. Suspilno-politychni protsesy v Ukraini ta sviti: istoriia, problemy, perspektyvy: mater. KhII Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Sumy, 28 travnia 2025 r.) / red. kolehiia: V.M. Vlasenko, A.V. Honcharenko, S. I. Dehtiarov ta in. Sumy: Sumskyi derzhavnyi universytet, 2025. 265 s. {in Ukrainian}

9. Tyshchenko Yu.A., Lytvynenko O.M., Mykhailova O.Yu., Kaplan Yu.B., Horielov D.M., Korniiievskyi O.A. Stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini: shliakh protiahom 30-ty rokiv ta kliuchovi aspekty 2021 roku: analit. dop. Kyiv: NISD, 2021. 112 s. {in Ukrainian}

10. Filipovych M., Yarosh Ya. Obiednannia hromadian v ukrainskomu derzhavotvorchomu protsesi. KELM. Lodz, 2018. № 3 (23). S. 181–190. {in Ukrainian}

11. Cherniavska O.V. Hromadski orhanizatsii yak chynnyk aktyvizatsii protsesu formuvannia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: potentsial ta mozhlyvosti. Ukrainske suspilstvo, 2009, 3(30), S. 144–152. {in Ukrainian}

12. Iakymenko Yu.V. Hromadska dumka yak faktor evoliutsii partiinoy systemy Ukrainy. URL: https://razumkov.org.ua/upload/yakymenko_parties_public_op.pdf (data zvernennia: 24.12.2025). {in Ukrainian}

13. Wilson A. Ukraines Orange Revolution, NGOs and the role of the West. Cambridge Review of International Affairs, 2006, 19(1), P. 21–32. {in English}